

Wyrok z dnia 24 lipca 2009 r.

I UK 51/09

Brak przychodu z działalności pozarolniczej osoby współpracującej z osobą prowadzącą taką działalność nie wyłącza tej osoby współpracującej z obowiązkowego ubezpieczenia społecznego. Podleganie zaś takiemu ubezpieczeniu wyłącza możliwość pobierania emerytury w zbiegu z rentą z tytułu niezdolności do pracy z ubezpieczenia wypadkowego (art. 26 ust. 1 ustawy z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 167, poz. 1322 ze zm.).

Przewodniczący SSN Zbigniew Hajn, Sędziowie SN: Roman Kuczyński (sprawozdawca), Jerzy Kwaśniewski.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 24 lipca 2009 r. sprawy z odwołania Janiny P. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w Ł. o zwrot nienależnie pobranego świadczenia, na skutek skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 18 listopada 2008 r. [...]

o d d a l i ł skargę kasacyjną.

U z a s a d n i e

Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w Ł. decyzją z 28 grudnia 2006 r. zobowiązał Janinę P. do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1 grudnia 2003 r. do 28 grudnia 2006 r. wraz z odsetkami do dnia wydania decyzji w łącznej kwocie 22.606,07 zł z tytułu renty przyznanej w wyniku stwierdzenia choroby zawodowej. Następnie decyzja ta została zmieniona decyzją z 19 lipca 2007 r., którą zobowiązano Janinę P. do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1 stycznia 2004 r. do 31 grudnia 2006 r. w kwocie 18.637,62 zł i odsetek za okres od 21 stycznia 2004 r. do 28 grudnia 2006 r. w kwocie 3.282 zł - łącznie 21.910,32 zł.

Wyrokiem z dnia 15 października 2007 r. Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi oddalił odwołanie Janiny P. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z 28 grudnia 2006 r., zmienionej decyzją z 19 lipca 2007 r. i odrzucił odwołanie od decyzji z 22 grudnia 2006 r.

Z ustaleń Sądu Okręgowego wynikało, że: ubezpieczona (urodzona 30 września 1935 r.) z zawodu lekarz stomatolog, od 31 grudnia 1981 r. pobiera rentę, uprzednio - inwalidzką, obecnie - z tytułu częściowej niezdolności do pracy, w związku z chorobą zawodową. Od dnia 1 stycznia 1983 r. pobierała świadczenie w zbiegu: 100% emerytury i 50% renty. Od 1 lutego 2000 r. ubezpieczona została zgłoszona do ubezpieczenia zdrowotnego, jako osoba współpracująca w związku prowadzeniem przez syna praktyki stomatologicznej na podstawie wpisu do działalności gospodarczej. Czynności ubezpieczonej polegały na przygotowywaniu gabinetu, odbieraniu telefonów, wykonywaniu konsultacji, z wyłączeniem wykonywania zabiegów dentystycznych. Za tę aktywność w gabinecie nie pobierała wynagrodzenia. Nie osiągała przychodów z tytułu współpracy przy prowadzonej działalności.

Mając powyższe na uwadze Sąd Okręgowy wywiódł, że wykonywała ona tę współpracę w sformalizowany, prawidłowy sposób. Jak wynika z dokonanych ustaleń, syn wnioskodawczynie prowadząc działalność gospodarczą osiągał przychody, a wnioskodawczynie z nim współpracując przy prowadzeniu tej działalności, jak to Sąd ujął (...) „współpracuje przy osiąganiu przychodów, więc osiąga przychód jako podmiot gospodarczy, tzn. osoba współpracująca przy prowadzeniu działalności gospodarczej.” Wydając w tym zakresie rozstrzygnięcie Sąd Okręgowy powołał się na art. 26 ust. 3 ustawy z 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, art. 104 ust. 1, 4 i 8 oraz art. 138 ust. 1 i ust. 2 pkt 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i art. 18 ust. 8 w związku z art. 6 ust. 1 pkt 5 ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych. Zdaniem Sądu, skoro według art. 26 ust. 3 ustawy z 31 października 2002 r. uprawnienie tylko do jednego świadczenia, przy pobieraniu świadczeń w zbiegu - nie jest zależne od wysokości osiągniętego przychodu, więc przepis ten ma także zastosowanie, gdy przychód wynosi 0, jak deklaruje wnioskodawczynie. Tym samym w takiej sytuacji ubezpieczona nie była uprawniona do pobierania świadczenia z ubezpieczenia społecznego w zbiegu: 100% emerytury i 50% renty.

Na skutek apelacji ubezpieczonej Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi apelację oddalił. Wydając powyższej treści rozstrzygnięcie Sąd Apelacyjny wskazał, iż kwestia pobierania świadczeń w zbiegu została jednoznacznie przesądzona w uchwale z dnia 27 kwietnia 2005 r., II UZP 1/05 (OSNP 2005 nr 14, poz. 213), w którym Sąd Najwyższy powiedział, że prawo do pobierania emerytury w zbiegu z rentą z tytułu niezdolności do pracy w związku z chorobą zawodową (art. 26 ust. 1 ustawy z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych Dz.U. Nr 199, poz. 1673 ze zm.) jest wyłączone w przypadku osiągnięcia przez uprawnionego przychodu, z którym łączy się obowiązek ubezpieczenia społecznego - niezależnie od jego wysokości - także wtedy gdy emeryt (mężczyzna) osiągnął wiek 65 lat (art. 26 ust. 3 wymienionej wyżej ustawy w związku z art. 103 ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych); łączenie to w ogóle nie jest dopuszczalne, jeżeli mający prawo do tych zbiegających się świadczeń osiąga jakikolwiek przychód, rozumiany wedle zasad z ustawy o emeryturach i rentach, a więc przychód z działalności stanowiącej tytuł do obowiązku ubezpieczenia emerytalnego i rentowego.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że art. 26 ust. 3 ustawy wypadkowej odwołuje się jedynie do (definicji) przychodów powodujących zawieszenie prawa do wypłaty świadczeń określonych w ustawie o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, a więc przychodów, podlegających obowiązkowi ubezpieczenia społecznego bez względu na ich wysokość, co ma ten skutek, że prawo do pobierania obu świadczeń, o których mowa, jest wyłączone w razie osiągnięcia takich przychodów. Sąd mając na uwadze powyższe oraz treść art. 6 ust. 1 pkt 5 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, zgodnie z którym obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym podlegają, z zastrzeżeniem art. 8 i 9, osoby fizyczne, które na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej są osobami prowadzącymi pozarolniczą działalność oraz osobami z nimi współpracującymi - podzielił stanowisko wyrażone przez Sąd pierwszej instancji, a także przez Sąd Apelacyjny w Warszawie z dnia 28 lutego 2006 r., III AUa 1082/05 (Orzecznictwo SA w Warszawie 2006 nr 3, poz. 12), że brak przychodu z prowadzonej działalności pozarolniczej nie powoduje wyłączenia z obowiązku ubezpieczenia społecznego osób prowadzących taką działalność, jak i osób współpracujących. Odnośnie do zarzutu apelacji naruszenia art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń

Spółecznych Sąd Apelacyjny stwierdził, że wnioskodawczyni była skutecznie pouczona szczegółową informacją, zawartą na kartach 86-88 akt rentowych. Ponadto Sąd Apelacyjny odnośnie do tego zarzutu apelacji powołał stanowisko wyrażone w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2006 r., I UK 161/05 (OSNP 2007 nr 5-6, poz. 78), zgodnie z którym pouczenie o okolicznościach, których wystąpienie spowoduje brak prawa do świadczeń, nie może odnosić się indywidualnie do pobierającego świadczenie, gdyż nie da się przewidzieć, które z okoliczności przewidzianych w licznych przepisach wystąpią u konkretnego świadczeniobiorcy. W takim sensie wystarczające jest przytoczenie przepisów określających te okoliczności. Jednakże pouczenie musi być na tyle zrozumiałe, aby pobierający świadczenie mógł je odnieść do własnej sytuacji.

Od powyższego wyroku ubezpieczona wniosła skargę kasacyjną, zaskarżając go w całości. Skargę oparła na podstawie naruszenia prawa materialnego: - przez błędną wykładnię art. 26 ust. 3 ustawy z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, polegającą na nieprawidłowym uznaniu, iż osiągnięcie jakiegokolwiek przychodu, a nawet jego brak, powoduje zawieszenie jednego ze zbiegających się świadczeń, a nadto - przez błędną wykładnię art. 138 ust. 2 pkt 1 w związku z art. 138 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, polegającą na nieprawidłowym uznaniu, iż informacje zawarte w piśmie ZUS z 9 grudnia 2002 r. były na tyle zrozumiałe, że stanowiły pouczenie po myśli art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy emerytalnej, a ubezpieczona mogła odnieść je do własnej sytuacji, skoro informacje te wraz z załączonym, a obowiązującym do dzisiaj w ZUS wzorem oświadczenia emeryta - rencisty, zwłaszcza w odniesieniu do przyjętej przez ZUS praktyki, której wyrazem jest zaskarżona w niniejszej sprawie decyzja, w istocie wprowadzają w błąd.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 26 ust. 1 z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych - osobie uprawnionej do renty z tytułu niezdolności do pracy z ubezpieczenia wypadkowego oraz do emerytury na podstawie odrębnych przepisów wypłaca się, zależnie od jej wyboru: - przysługującą rentę powiększoną o połowę emerytury albo - emeryturę powiększoną o po-

łową renty. Jednakże wyżej wymienionego przepisu nie stosuje się, jeżeli osoba uprawniona osiąga przychód powodujący zawieszenie prawa do świadczeń lub zmniejszenie ich wysokości określony w ustawie o emeryturach i rentach z FUS, niezależnie od wysokości tego przychodu (ust. 3). Z powyższego wynika, że w myśl przepisów ustawy wypadkowej rentę można łączyć z emeryturą w proporcji jedno świadczenie w całości, drugie w połowie, ale łączenie to w ogóle nie jest dopuszczalne jeżeli mający prawo do tych zbiegających się świadczeń osiąga jakikolwiek przychód, rozumiany wedle zasad z ustawy o emeryturach i rentach, a więc przychodu z działalności stanowiącej tytuł do obowiązku ubezpieczenia emerytalnego i rentowego. Tym samym pojęcie „przychodów” powodujących zawieszenie prawa do wypłaty świadczeń określonych w cytowanym art. 26 ust. 3 ustawy wypadkowej należy raczej odnosić do przychodów uzyskanych w ramach prowadzonej działalności gospodarczej wspólnie wypracowanych przez przedsiębiorcę i osobę bliską z nim współpracującą. Powyższa konkluzja wynika między innymi z tego, że system ubezpieczeń społecznych ma na celu realizację dwóch podstawowych celów społecznych, które wyrażają się poprzez zasadę powszechności i równości - art. 2a w związku z art. 6 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2007 r. Nr 11, poz. 74 ze zm.). Tym samym system ubezpieczeń społecznych chroni swym zakresem wszystkie osoby żyjące z własnej pracy, wiążąc przy tym przymus ubezpieczenia nie tylko z działalnością zapewniającą środki utrzymania, ale również z faktem posiadania jakichkolwiek źródeł dochodu, skoro w art. 4 pkt 9 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych za przychód uważa się przychody w rozumieniu przepisów o podatku dochodowym od osób fizycznych z tytułu: zatrudnienia w ramach stosunku pracy, pracy nakładczej, służby, wykonywania mandatu posła lub senatora, wykonywania pracy w czasie odbywania kary pozbawienia wolności lub tymczasowego aresztowania, pobierania zasiłku dla bezrobotnych, świadczenia integracyjnego i stypendium wypłacanych bezrobotnym oraz stypendium sportowego, a także z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności oraz umowy agencyjnej lub umowy zlecenia, jak również z tytułu współpracy przy tej działalności lub współpracy przy wykonywaniu umowy. Inaczej rzecz ujmując pojęcie „przychodów” powodujących zawieszenie prawa do wypłaty świadczeń określonych w ustawie o emeryturach i rentach z FUS, jak również określonych w ustawie wypadkowej, należy odnosić do przychodów uzyskiwanych z działalności gospodarczej, w ramach której osoba współpracująca świadczy swoją pracę, a nie przychodów jakie uzyskuje

za swoją pracę. Powyższe oznacza, że nawet nieodpłatne świadczenie pracy przez taką osobę będzie rodziło obowiązek ubezpieczenia społecznego. Mając powyższe na uwadze stwierdzić należy, że współpracą przy prowadzeniu działalności gospodarczej powodującą obowiązek ubezpieczeń emerytalnego i rentowych, jest takie współdziałanie osoby bliskiej przedsiębiorcy, które generuje stałe, dodatkowe dochody z tej działalności niezależnie od tego czy dokonuje tego odpłatnie, czy też nieodpłatnie. Ponadto w stosunkach rodzinnych kwestia odpłatności za pracę nie ma takiego znaczenia jak w stosunkach pracy bądź stosunkach z zakresu prawa cywilnego, skoro status osoby współpracującej uzależniony jest od więzów rodzinnych, które polegają na wzajemnym świadczeniu pomocy przez członków rodziny wobec innych w ramach wspólnie prowadzonego gospodarstwa domowego.

W tym sensie współpracą jest stała pomoc przy prowadzeniu działalności, bez której dochody z tej działalności nie osiągałyby takiego pułapu, jaki zapewnia ich współdziałanie - osoby bliskiej przedsiębiorcy - przy tym przedsięwzięciu. Można zatem zasadnie twierdzić, że osoba bliska przedsiębiorcy podejmuje aktywność przynoszącą mu określone dochody, z którą wiąże się obowiązek ubezpieczeń: emerytalnego i rentowych, skoro pomoc świadczona przez osobę bliską jest współpracą w rozumieniu art. 8 ust. 11 ustawy systemowej, stanowiącą w myśl art. 6 ust. 1 pkt 5 tej ustawy podstawę do objęcia tej osoby obowiązkowymi ubezpieczeniami: emerytalnym i rentowymi. Takie rozumienie współpracy przy prowadzeniu działalności gospodarczej odpowiada celom ustawy systemowej wyrażającym się w przymusie ubezpieczenia na zasadzie równości wszystkich osób, które własną pracą (niezależnie od podstawy jej świadczenia) doprowadzają do wygenerowania zysku z działalności gospodarczej. Z powyższego wyraźnie wynika, iż prawo do pobierania emerytury w zbiegu z rentą z tytułu niezdolności do pracy w związku z chorobą zawodową (art. 26 ust. 1 ustawy z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, Dz.U. Nr 199, poz. 1673 ze zm.) jest wyłączone w przypadku, gdy praca (pomoc) świadczona przez osobę bliską przedsiębiorcy - mającą status osoby współpracującej na podstawie art. 6 ust. 1 pkt 5 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych - powoduje powstanie przychodu w działalności gospodarczej przedsiębiorcy. Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy orzekający w niniejszym składzie nie znajduje powodów do uwzględnienia zarzutu skargi kasacyjnej w postaci błędnej wykładni art. 26 ust. 3 ustawy z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i

chorób zawodowych, polegającej na nieprawidłowym uznaniu, iż osiągnięcie jakiegokolwiek przychodu, a nawet jego brak, powoduje zawieszenie jednego ze zbiegających się świadczeń, skoro z ustaleń faktycznych niniejszej sprawy wynika niezaprzeczalnie, że pomoc ubezpieczonej przy wykonywaniu praktyki dentystycznej syna powodowała uzyskanie przychodów z tej działalności wyższych niż, gdyby działalność tę wykonywał samodzielnie bądź korzystał z odpłatnej pomocy innej osoby niż ubezpieczona.

Z kolei zarzut błędnej wykładni art. 138 ust. 2 pkt 1 w związku z art. 138 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, polegający na nieprawidłowym uznaniu, iż informacje zawarte w piśmie ZUS z 9 grudnia 2002 r. były na tyle zrozumiałe, że stanowiły pouczenie po myśli art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy emerytalnej, a ubezpieczona mogła odnieść je do własnej sytuacji, skoro informacje te wraz z załączonym, a obowiązującym do dzisiaj w ZUS wzorem oświadczenia emeryta - rencisty, zwłaszcza w odniesieniu do przyjętej przez ZUS praktyki, której wyrazem jest zaskarżona w niniejszej sprawie decyzja, w istocie wprowadzają w błąd - nie znajduje uzasadnienia w świetle ustaleń faktycznych poczynionych przez Sąd Apelacyjny w niniejszej sprawie. Ponadto wykładnia art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.) w zakresie dotyczącym pouczenia osoby pobierającej świadczenia o braku prawa do ich pobierania nie budzi obecnie poważnych wątpliwości (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 2005 r., I UK 136/04, OSNP 2005 nr 16, poz. 252; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2006 r., I UK 161/05, OSNP 2007 nr 5-6, poz. 78; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 2008 r., I UK 394/07, LEX nr 494135).

Mając na uwadze, że zarzuty skargi nie są uzasadnione Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na mocy art. 398¹⁴ k.p.c.

=====